

---

zeer de godsdienstonderwijzer ook in tal van joodse gemeenten de 'joodse dominee' was geworden en in absentie van een rabbijn veel rabbinale taken waarnam, zijn salariëring en rechtspositie waren veelal ronduit slecht gebleven. Na diverse regionale pogingen leidde dat in 1894 tot een eigen vakorganisatie, Achawah, die niet alleen wist te bewerkstelligen dat het in veel plaatsen moeilijker werd om godsdienstonderwijzers te ontslaan, maar ook werkte aan de 'intellectuele verheffing' van de beroepsgroep. In de loop van de twintigste eeuw groeide het aantal hoger opgeleide godsdienstonderwijzers, waardoor zij vervolgens ook als de 'frontsoldaten' gingen fungeren in een religieus offensief tegen assimilatie, socialisme, zionisme en liberaal jodendom. Deze bedreigingen voor het traditionele orthodoxe jodendom werden door de (opper)rabbijnen intellectueel geduid, maar in de praktijk waren het de godsdienstleraren die de strijd moesten aanbinden.

In de negentiende eeuw was het beroep van godsdienstonderwijzer voor veel arme joden een begerenswaardige positie, omdat het een vast, hoewel allerm minst royaal inkomen opleverde. De buitenlandse leraren waren hierdoor al spoedig verleden tijd, slechts een enkele Duitse of Oost-Europese leraar wist zich te handhaven. Door het systeem van meerdere rangen was er tevens de mogelijkheid om gaandeweg de carrière zich nog verder te ontwikkelen. Vanaf het einde van de negentiende eeuw maakten tevens diverse hoofdonderwijzers de overstap naar het rabbinaat. In de jaren 1930 was de situatie zelfs zodanig dat er een overschot aan godsdienstonderwijzers bestond, veroorzaakt door een groot aanbod aan jonge onderwijzers, krimpende joodse gemeenten en afnemende financiële spankracht bij NIK en kehillot.

Na de Tweede Wereldoorlog werden de meeste godsdienstonderwijzers 'reizende leraren' voor de Centrale Onderwijscommissie van het NIK. In die hoedanigheid vervulden ze een grote rol in de verspreiding van joodse kennis en 'nesjomme' onder vaak geïsoleerd levende joodse gezinnen in de provincie. Vanaf de jaren 1970 wordt duidelijk dat de klassieke godsdienstonderwijzer als 'geestelijk leider' van een joodse gemeente definitief tot het verleden behoorde. Het onderwijs, met uitzondering van het joodse dagonderwijs, kwam nu grotendeels in handen van enthousiaste vrijwilligers.